

bludničenje s metaforama

Milorad Grujić, »SAMO PESME«, Nolit, Beograd 1987.

zoran đerić

Želim da proverim Brehtovu maksimu: ne treba se nadovezivati na dobro staro već na loše novo. »Poezija je proces«, kaže Encensberger i ja mu verujem, iako nisam siguran koliko su u ovo ubedeni sami pesnici i novi čitaoci. Kako bi se mogla objasniti ova dijalektička ili paradokslana situacija u koju je zapalo savremeno pesništvo? Na jednoj strani autoritet klasičke koji, po Brehtovom uputstvu, treba izbegavati, a na drugoj — neubedljivost današnje lirike koju bi, po prethodnom, trebalo podržavati i produžavati. Sudeći po čitaocima koji su, kad je poezija u pitanju, tek neznatno brojniji od onih koji pišu, oni pristaju pre na vrline prošlih, nego na slabosti sadašnjih liričara. Reč je o predrasudama koje čine medvedu uslugu pesništvu.

Ne ulazeći u to odakle potiču te predrasude (od sistema obrazovanja, nedovoljne čitalačke kulture, od književnih kritičara ili od samih stvaralača) na primerima iz tekuće poetske produkcije pokušaćemo da otkrijemo razloge zbumjenosti i bespomoćnosti savremenog čitaoca poezije. Otklanjanjem nejasnoća i teškoća pri čitanju i razumevanju, možda će se probuditi interesi za poeziju koja se današ piše i objavljuje bez velikog odjeka i respeksa.

Onaj sam koji sumnja, ali ne i onaj koji se spori po svaku cenu. Iznosim izvesne aporije pokušavajući da doprem do »bezglasnih katastrofa u jeziku« (H. M. Encensberger), da pokušaja saopštavanja duhovnih sadržaja kroz reč/stih. Jezik je, u ovakvoj upotrebi, više od metafore, mnogo više od pukog sredstva. »Svaki jezik saopštava sam sebe«, uočio je Valter Benjamin. U tome je njegova snaga, ali i njegova ograničenost.

*

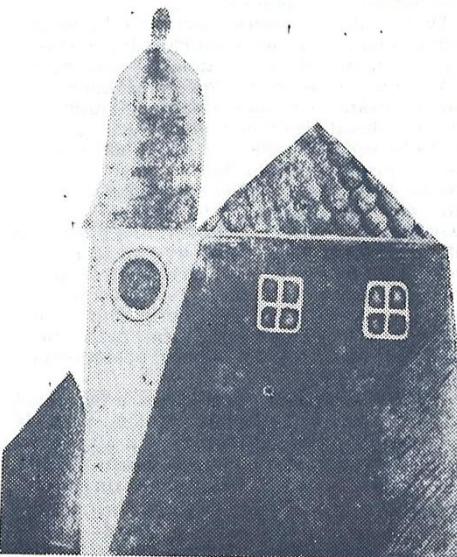
Posle deset godina pauze Milorad Grujić (1950) obelodanio je novu knjigu stihova, jednostavno nazvanu »Samo pesme«. Ovo je treća po redu poetska knjiga (»Sve pesme« i »Pesme, opet«, obe objavljene 1977. godine) koja do nas stiže »zahvaljujući Grujićevu maštovitoj pesničkoj obesti« (iz recenzije na koricama). Na njoj ćemo pokušati da proverimo termin i kategorije što se nude teorijskom razumevanju moderne poezije.

Modernu poetsku praksu Klint Bruks definije kao »ponovo otkriće metafore«, a o poetskom jeziku kaže sledeće: »došlo je do iscrpljivanja i korupcije samog jezika, zbog reklama i masovne proizvodnje umetnosti radija, filma i X-100 romana. Moderni pesnik ima zadatak da rehabilituje iscrpljen i isušen jezik tako da on ponovo može, snažno i precizno, prenositi značenje«.

Posle ove »teorijske« predigre mogli bismo da predemo na stvar; da vidimo koliko je Grujićev »bludničenje s metaforama« istinska »potpuna predaja metafori«; iznalaženje novih metaforičkih mehanizama. Posle »trovanja poezijom« kako se (je) isceliti? Koliko taj »hiljadu puta prokleti jezik« (Grujić) reproducuje a koliko proizvodi novih značenja? Pesma na 43. stranici »Pupoetička otkrića« svojevrstan je književni program. Istimče upravo ono što nas zanima: odnos prema jeziku, svest o onom što se može saopštiti, kao i o onom što se stvarno saopštava.

Predstavu o opevanim, odnosno još neopevanim mestima i mogućnostima komuniciranja, nude nam i ovi stihovi:

»Magnetska masa madrigala za ženu oranž-debit,
i magma zona porno-drame,
i magnetofonski sonet
o ljubavi sa naturalističkim digresima,
sve je samo sebi tema...«

grafika Ljiljane Stojanović

Navedeni stihovi, kao i pesma u celini, primjer su **zanatske imitacije moderne poetske tehnikе**: improvizacija, slučaj, nepreciznost, zamenljivost, neodredenost, montaža, dijalektika bujanja i redukcije, otudenje, nepravilni ritmovi i slično. Grujić uspešno podražava znane, mada nedovoljno korišćene stvaralačke postupke. Polazi mu za rukom da napiše više nego korektnije pesme. Vlada aparaturom i uspeva da iz svojih poetskih eksperimenta dobije pikantnu smesu. Začinjena po najnovijim receptima, Grujićeva poezija sadrži nešto »od radosnog poigravanja slikama i jezikom«, ali i »grotesknih snoviđenja u kojima naziremo ponešto od žanrovske oznake horror-a i Halgenhumora« (M. Stefanović). Možda je to truda vredan pokušaj da se zasnuju novi žanrovi u poeziji: melodrama, triler, poezija strave i užasa.

Kada se izuzmu ove tematske, žanrovske, dobro i zlo protivrečnosti, ostaju nam dve, po meni vrlo bitne: poetski doživljaj i njegova simulacija. Grujićeva poezija je dobra kad »govori o nečemu, izriče ono što se se tiče« (Encensberger), a neubedljiva kad prikriva svoju ispraznost, kad »počiva na lažnom problemu«; poešie pure, poešie brute ili poešie engagée, forma ili sadržaj, sve ili ništa. Da li pesnik treba da razmišlja o tome hoće li pesma imati svoju

produ i kako da se upakuje da bi dobro prošla na tržištu? Da je samo reč o nedoumici: čista poezija ili poetski angažman — lako bih prevagnuo na jednu stranu, ali ovde se radi o nečem perfidnjem, o koketeriji. A kada se u tako nešto posumna — sve što je u jednom trenutku predstavljalo vrlinu postaje mana kada se izdaja otkrije.

Grujić je majstor atrakcije, poetskih montaža i mimikrija. On »spontano i sasvim bez napora gradi pesmu«, primećuje Mirjana Stefanović. Unosi u poeziju nekonvencionalne reči: najlon, stiropor, razredivač, spajalice, deterdžent, usisivač, oranž deit i druge. Da li na taj način proširuje repertoar i da li obogaćuje pesnički rečnik, ako ne oseća i ne promišlja jezičko biće stvari? »Treba fundamentalno znati da se ovo duhovno biće saopštava u jeziku, a ne kroz jezik«, opominje Benjamin.

Pesma »U zapaljenom, ljudavom autobusu« tipičan je primer korupcije jezika. Ako je on (jezik) kvarljiv, izopaćen, podmitljiv, može li se njime modernost krvotvoriti? Akcija oživotvoreњa bolesnog jezika i unošenja pesničke svežine je propala: jezik ostaje paralizovan a pesnik tek »padavičar, fajter, s micačlama na šest volti u očima«. Evo malog izbora Grujićevog horror jezika: krvava fajterka, krvohodajuća ženska, ljudav autobus, krvopropisujuća poznanica. Brr! Zadivljujuće strašno. Sve u jednoj pesmi.

Ove katastrofe u jeziku nastale su iz težnje da se prikažu pesnikove katastrofe *kroz jezik*:

»Ja, kao početak opštег propadanja.
Ja, kao opšta nezaposlenost.
Ja, kao pobuna, kao sukob, kao nestapljenje.«

Ali Grujić ne očjava: »Zadovoljan sam što nisam ni od kakve koristi« i »Volim besmislenost svoga položaja«. Naravno, u pitanju su još dve kategorije iz moderne poezije: dekadencija i absurd. Pesnik je ili mazohist ili koketa: »Ne smem da se ubijem, ne smem«, a sedam stihova dalje: »Jedva čekam da crknem«.

Grujićev doprinos obnovi metaforičnosti je velik: trula usta smrti, u lokvi beskrajnog odumiranja sadašnjosti, mrtvokrila ptica, salata u gaćicama od paradajza, krajolik od salame, proleće u plavom brushalteru, vatreno mleko iz naftine sise, provalje plavog brushaltera, ringle pupoetičkog rešoa, salata od smeha, okamenjene gaćice nevinosti, krvavi jesenji frizeri, reke žudnje, tepih oralnosti, metafizički masiv mleka gutembergovštine kaplike na kamilicu, žuljevi na zenicama, dupe—detinjstvo, opruge mladosti — šrafovi neurastenije, šuma u histričnoj prolećnoj paralizi, buketi rascvetanih usisavača i slično.

Sad mi treba da prihvatom da Grujić pokušava »trivijalnost životarenja da izglobi«, da »našu urbanu svakodnevnicu« kažnjava »kardinalnim dovodenjem u pitanje«. Grujić je, nema sumnje, preziv, »nipođastavajući«, ali koliko je, kao takav, autentičan pesnik? Koliko je sve to poetsko?

»Upravo najslabija ostvarenja umetnosti odnose se na neposredno osećanje života, najjača, međutim, prema svojoj istini, na sferu srodnog mita: na ono što je opevano. Život je, uopšte uvez, ono što je u pesmi opevano — tako bismo mogli reći; ali ukoliko pesnik doslovije pokušava da prenese životno jedinstvo u umetničko jedinstvo, utoliko se više ispoljava kao šeprtlja«. Ove primedbe Valtera Benjamina i danas, posle 50 godina, pogadaju cilj. Grujić nije »doslovan«, on je »ironičan, parodičan«, ali: ukoliko nema oblikovanja opažaja i konstrukcije (ili bar rekonstrukcije) duhovnog sveta, pesničko delo će se »ispoljiti kao puka grada, bezobličnije i bezznačajnije«.

Citaoci će još dugo i uporno biti blefirani, a pesnici oopsnuti sopstvenom prazninom, improvizacijama i simulacijama poetskog bića i supstancialiteta.